

lagttagelser af journalistik om religion

AF ANNA MOGENSEN

Resumé

Denne artikel identificerer to teories potentiale til i et samspil at begrebsliggøre og analysere religion i journalistiske medier. Medialiseringsteorien kan anvendes til at undersøge, hvordan religion tilpasses mediernes logik, så den institutionaliserede religion mister indflydelse til fordel for individ- og forbrugsorienteret religiøsitet. Systemteorien tilbyder begreber til at iagttage religion og medier som to parallelle systemer, der eksisterer side om side i samfundet, og som i bedste fald fungerer som hinandens ressourcer. Ved at undersøge DR's public service-forpligtelse til at formidle den kristne kulturarv gennem de to teoretiske tilgange argumenterer jeg for en nuanceret analytisk metode til at iagttage journalistik om religion. Den kan fremadrettet anvendes til at diskutere, hvordan journalisterne påvirker mediebrugernes religionsopfattelse.

Introduktion

Enhver, der beskæftiger sig fagligt med religion, støder på et eller andet tidspunkt på en problematik, som handler om, hvordan vi definerer religion. En lang række hypotetiske spørgsmål bliver typisk formuleret som et udtryk for, at det er vanskeligt at nå frem til en entydig formel på, hvordan vi skal gribe religion an: Skal vi opfatte religion som et ydre fænomen, vi kan iagttage og undersøge? Eller er religion indlejret i den menneskelige bevidsthed som indre forestillinger om det guddommelige og overna-

turlige magter? Hvad er religionens funktion? Og hvilket formål tjener religion i et samfund?

For at have et klart pejlemærke for religionsbegrebet styrer artiklen efter denne religionsdefinition:

”Religion er menneskers forhold til et forestillingsunivers som kendetegnes af kommunikation om og med hypotetiske guder og magter” (Gilhus og Mikaelsson, 2001:29 i Døving og Kraft, 2013:19).

For det første placerer definitionen kommunikation inden for religionsfeltet som en del af, hvad religion kan siges at være og at handle om. For det andet er der fokus på kommunikation *om* og *med* hypotetiske guder og magter. På den måde er der åbnet op for at studere ikke bare ”religiøse mennesker”, men alle, der må mene og ville noget med religion, heriblandt journalister. Samtidig understreger denne religionsdefinition forståelsen for religion som en dynamisk størrelse, der konstant produceres og udvikles i samspil med sine omgivelser, dermed også i journalistikken.

Der er ingen tvivl om, at journalistiske medier er med til at påvirke og forme udviklingen af religion i samfundet, ikke mindst ved at fremhæve sager som særligt aktuelle. Samtidig er det gennem medierne, at langt de fleste mennesker henter deres viden om religion. Og – som det hævdes i afsnittet om medialiserings-teorien – er der god grund til at holde fast i, at medierne er en selvstændig arena, hvor religion produceres.

På det grundlag kan vi altså undersøge, hvordan religion får indhold, værdi og mening i journalistiske medier; hvordan journalister giver religion et udtryk som noget, der ”er” (for eksempel troen på guder og højere magter), og som noget, religionen ”gør” (for eksempel at religion bidrager til konflikter eller forsoning). Ikke for at vurdere, om journalister taler og skriver negativt eller positivt om religion. Heller ikke for at vurdere, om det er god eller dårlig journalistik. Men for at undersøge ”kommunikation om og med hypotetiske guder og magter.” Først når vi ved mere om kriterierne for at tale og skrive om religion i journalistiske medier, får vi et bedre, bredere og mere nuanceret perspektiv på indholdet i de konkrete journalistiske produkter.

Formålet med denne artikel er at identificere en række analytiske redskaber til at begrebsliggøre samspillet mellem journalistik og religion. Spørger man journalisterne, vil de fleste sige, at de formidler religionsstoffet efter nøjagtigt de samme kriterier, som når de skriver historier om politik, økonomi eller livsstil, nemlig efter journalistiske, objektive (nyheds)kriterier. Men ved at nyttiggøre medialisering- og systemteoriene til at analysere journalistik om religion fremhæver artiklen langt flere kriterier for, hvordan journalistiske medier konstruerer og kommunikerer religion og tro.

I et medialiseringsspektiv, hvor "medier" involverer nyheds-, underholdnings- og sociale medier, er fokus i denne artikel på journalistiske medier som en selvstændig institution med en demokratisk forpligtelse (Eide, 2011). På den måde er journalistikken som institution både selv underlagt medialiseringens imperativer og bidrager samtidig med de mekanismer, som andre institutioner underlægger sig; i.e. for at få samfundets opmærksomhed tilpasses information og budskab til de journalistiske kriterier og formater (Kammer, 2013). Jeg vil arbejde ud fra en tese om, at denne duale proces giver journalistikken autonomi og status, der legitimerer et fokus på journalistisk praksis inden for medialiseringsteoriens strukturelle rammer. På samme måde kan systemteoriens afsæt generelt i massemedier fokuseres på en måde, så teorien bidrager til journalistikken, idet nyhedsmedierne inden for denne teoretiske ramme synes at have størst autoritet.

Indledningsvis skitserer jeg tidstypiske positioneringer i forholdet mellem sekulære medier og institutionaliseret religion. Dernæst argumenterer jeg for relevansen af den dobbelte teoretiske tilgang og præsenterer væsentlige analytiske redskaber, som teorierne hver især tilbyder. Det er ikke artiklens formål at undersøge styrkeforholdet mellem de to teorier, men ved at lade dem supplere hinanden demonstrerer de i et samspil en anvendelig og frugtbar tilgang til at studere den journalistiske konstruktion af religion. Jeg viser hvordan ved at anvende DR's public service-forpligtelse til at formidle den kristne kulturarv som case. Afsluttende argumenterer jeg for, hvordan de to teoretiske tilgange tilbyder redskaber til fremadrettet at overveje, hvilke nye

udtryk religion får i journalistikken, og hvordan de uundgåeligt påvirker mediebrugernes religionsopfattelse.

For meget og for dårligt

Når medie- og religionsfagfolk selv kommer med et bud på, hvad der sker i mødet med religion og journalistik, sættes det ofte op som en spænding mellem sekulær journalistik på den ene side og den religiøse virkelighed på den anden side – og et spørgsmål om, hvor meget eller lidt religion og tro må fylde på mediefladen.

”Når der siges noget i medierne om religion, så foregår det på religiøse forudsætninger 9 ud af 10 gange,” sagde for eksempel religionshistoriker Mikael Rothstein uden at være begejstret for tendensen, da han sammen med journalister, medie- og religionsfolk var inviteret til at diskutere religioners rolle i medierne ved en paneldebat i Politikens Hus i september 2011.

Desuden får journalisterne ofte skyld for ikke at vide nok om religions-, kirke- og trosstof til at dække det sagligt, nuanceret og indsigtsfuldt. Under avisrubrikken ”Medier skaber usandt billede af folkekirken” kommenterer eksempelvis ekspertkilden Søs Serup: ”Det er meget almindeligt i pressen, at en fjer bliver til fem høns. Grundlæggende er det en folkekirke, og ingen kan udtale sig på dens vegne. Det er få journalister, der tænker over, at man ikke kan ringe til kirken i Danmark. (...) Der er en voksende uvidenhed [blandt journalister] om folkekirken, og medierne skal producere mere på kortere tid, og det handler om at være først frem for bedst.”

Vi har dog ingen målestok, der viser, at journalister *generelt* har ”en voksende uvidenhed om folkekirken” og religion i det hele taget, at de *generelt* overser informationer, og at de *generelt* mangler præcision i historierne. Journalister skal rigtig nok producere mere på kortere tid, og journaliststanden kalder selv på mere kvalitet i deres arbejde (Leder i fagbladet Journalisten nr. 5, 2015). Men de mere eller mindre repræsentative opfattelser af, at journalistik om religion er for dårlig og giver for meget taletid og spalteplass til de troende selv, kalder på perspektivering. Denne artikel identificerer en række redskaber fra medialiseringsteo-

rien og systemteorien til at analysere samspillet mellem journalistik og religion. Netop fordi jeg vil hævde, at der er et uopdyrket analytisk felt i forholdet mellem journalistik og religion, undersøger jeg potentialet i at lade de to teoretiske tilgange supplere hinanden for at kvalificere empiriske undersøgelser af, hvordan journalister konstruerer og kommunikerer religions- og trosstof.

Medialiseringsteori

Medialiseringsteoriens mål er at tilbyde en teoretisk ramme til at beskrive og analysere de forandringer og udviklingstræk i samfundet, der under mediernes indflydelse foregår både institutionelt og i vores sociale liv. Den adresserer "interrelation processes between media change on the one hand and social and cultural change on the other hand" (Hepp et al., 2010:223).

Ved at anlægge et institutionelt perspektiv definerer Stig Hjarvard medialisering som en proces, hvor samfundet i stigende grad underlægges eller bliver afhængigt af medierne og deres logik. På én og samme tid spreder medierne sig ud til andre dele af samfundet, så de bliver en integreret del af den måde, andre samfundsinstitutioner arbejder på. Samtidig forbliver medierne en selvstændig institution i samfundet. Konsekvensen er, at relationer og den kommunikation, der er inden for de enkelte institutioner, mellem institutionerne og i samfundet som helhed, foregår gennem medierne (Hjarvard, 2008:28). På den måde beskriver medialiseringsteorien, hvordan mediernes stadigt stigende udbredelse i vores sociale liv ikke alene medvirker til at repræsentere og konstruere betydning, men også integrerer sig i vores dagligdag på en måde, hvor de aktivt er med til at etablere nye strukturer og handleformer. Medialisering skal ikke forstås som lineære processer eller ensretning på tværs af institutioner og samfund. Den tyske medieforsker Andreas Hepp argumenterer netop for, at selvom medialiseringsprocesser deler fællestræk på tværs af forskellige kulturelle områder og sociale institutioner, er konsekvenserne af medialiseringen ikke nødvendigvis ens.

"This metaprocess [of mediatization] is no linear evolution, but rather a process in which there are several ruptures and

contradictory moments. Nonetheless, it is possible to state generally what has characterized the metaprocess of mediatization in Europe, at least over the last few decades: as a gathering diffusion of different forms of reciprocal, produced and virtualized media communication. This diffusion is also characterized by the way that the moulding forces of media in different contextual fields – work, everyday life, religion, politics, and so forth – have developed in a form specific to each field” (Hepp, 2013:69).

Effekten og graden af medialisering afhænger på den måde af egenskaberne ved de specifikke medier, der er tale om. Værdien af medialiseringsteorien ligger ifølge Hepp i dens evne ”to link these detailed studies to a more general analysis of media power within cultural change” (Hepp, 2009:154).

Medialisering af religion

”Har medierne erstattet religionen?”

Sådan spørger studieværten i programmet *Mennesker og Medier*, der bliver sendt på DR’s P1 i begyndelsen af påsken 2011. Programmet er aktuelt, fordi det er en kristen højtid, og lejligheden bliver brugt til at invitere medie- og kirkefolk i studiet for at diskutere årsagerne til og den samfundsmæssige betydning af, at religion fylder mere og mere i medierne.

De medvirkende i udsendelsen taler om, hvordan man forklarer netop den modsætning: Mindre religion i samfundet, men mere religion i medierne. For selvom der ikke er fuld enighed om svaret blandt gæsterne i studiet, er det generelle budskab, at ja, medierne udfylder en plads i folks liv, som den institutionaliserede religion ikke formår. Nu er medierne blevet det rituelle samlingssted, der markerer dagens begyndelse og afslutning, bliver der sagt. Medierne har overtaget kirkens livsvejledende funktion, ved at coaches og præster optræder side om side med gode råd om børneopdragelse og personlig udvikling i alt fra Aftenshowet til nyhedsudsendelser. Og ved royale bryllupper og barnedåb er det alene på mediernes præmisser, at det religiøse træder frem og får plads og appellerer til den enkeltes store følelser – uden at det har noget med troen at gøre. For som en af debattørerne

siger, da studieværten på baggrund af undersøgelser om mediernes stigende interesse for religion spørger, om der er ”en symbiose mellem folkekirken/præsternes og mediernes ønsker og ambitioner?”

”Det har noget med individualismen at gøre – om man kan bruge det i sit eget liv. Nu er det påske; der har lige været kongelig barnedåb. Store begivenheder, store følelser – det er medier og kirke og præster i en nøddeskal.”

Det generelle budskab i programmet er altså, at religion enten er et fænomen, der kan fortrænges fra samfundet i takt med, at andre mere magtfulde områder bliver dominerende; religion er blevet erstattet af medierne. Eller også er religion kun relevant, hvis det giver genklang i den enkeltes individuelle livsverden; som drama, der vækker følelser, og som undtagelse i en regelmæssig hverdag. Debattørerne peger dermed på paradokset, når det drejer sig om religion i journalistikken og i medierne. På den ene side viser det sig ved simple optællinger, at der gives mere spalteplass og sendetid til religiøse emner. Men på den anden side sker det på journalisternes og mediernes præmisser. De taler med andre ord om medialisering af religion.

Medialiseringen af religionen har den konsekvens, at

”(...) eksisterende religionsformer påvirkes af mediernes logik, samtidig med at medieinstitutionen i stigende omfang selv bliver producent af åndelige og magiske forestillinger. Som konsekvens har de organiserede trosretninger som den protestantiske kirke, den katolske kirke, islam m.fl. mistet autoritet og indflydelse på cirkulationen af religiøse forestillinger i samfundet, samtidig med at indholdet af religiøse forestillinger har ændret karakter” (Hjarvard, 2008:158).

På den måde vil enhver historie om religion være præget og formet i mediernes eget billede og i forhold til, hvad der appellerer til modtagerne, læserne, lytterne eller seerne.

Når en journalist skal skrive en artikel eller tilrettelægge et program om religion eller tro, vil emnet blive vinklet og historien fortalt i overensstemmelse med den redaktionelle linje, medie-

virksomhedens forretningsgrundlag og journalistens arbejdsmetode. Journalisten vil derfor som regel rapportere rationelt om religion ved at marginalisere religiøse autoriteter.

“When religion is discussed in factual and journalistic genres such as news, current affairs, and political debates, a rational kind of authority tends to dominate, often with the effect of marginalizing the authority of religious actors and viewpoints. Studying the mainstream press’ coverage of religion, Christensen (2012) documents that news media primarily tend to focus on religion when religious actors appear to be out-of sync with the general (secular) values of society” (Hjarvard, 2016:7).

Medialisering og sekularisering

Derfor har diskussionen om, hvorvidt journalistiske medier er med til at sekularisere samfundet, to sider. For på den ene side er medialisering af religion med til at marginalisere religiøse institutioner, autoriteter og symboler. Medierne overtager og ændrer rituelle markeringer af vigtige overgange til sociale aktiviteter – ritualer, som kirken tidligere tog sig af på egen hånd. På den anden side er journalistik og medier i høj grad med til at producere og cirkulere religiøse forestillinger og er på den måde med til at gøre religion og tro tydelig og synlig i samfundet. Men det er en religion med flydende tilhørsforhold til en religiøs institution og traditionelle dogmer, og konsekvensen er en ”organisatorisk sekularisering,” fordi kirker og andre trossamfund må forholde sig til den dagsorden, som medierne sætter (*ibid.*:212).

Samtidig viser undersøgelser, som Hjarvard refererer til, at sekularisering og modernisering går hånd i hånd. Jo mere moderniseret et samfund er, jo mindre religiøs er befolkningen (*ibid.*:209).

Sekularisering i lyset af medialiseringen er på den måde en dobbeltbevægelse. For samtidig med at mediemodtagerne bliver mindre troende og med løsere religiøse tilhørsforhold, fylder religion mere i journalistiske medier. Det betyder, at religion får en fremtrædende plads i samfundet, men det er en religion, der er

formet på mediernes præmisser, så den nemt tilpasses individuelle behov og modtagernes efterspørgsel.

Religion og medier – to parallelle systemer mødes

Vi finder et alternativ til opfattelsen af, at religion er blevet erstattet af medierne hos den tyske sociolog Niklas Luhmann (1927-1998), der er ophavsmand til systemteorien.

I stedet for at hævde, at samfundets sekularisering og individualisering efterlader mindre plads til religion, er det ifølge Luhmann forkert overhovedet at overveje, hvor meget eller hvor lidt religion fylder i det offentlige rum, eller hvor underlagt eller tilpasset religion er til mediernes dagsorden. For religion *er* i samfundet på samme måde, som medierne *er* i samfundet. Og man kan ikke måle, hvad der er bedst for samfundet, for der er ingen fælles målestok. I stedet må man se det som om, at både religion og medier bidrager med forskellige former for fortolkninger af fænomener i samfundet. Ifølge Lars Qvortrup, der "læser" religionens funktion i samfundet med Niklas Luhmann i hånden, går det ikke an at opfatte situationen som et nulsums-spil mellem religion og fornuft, hvor væksten af det ene fører til reduktion af det andet.

"(...) [man] kun kan forstå forholdet mellem religion og samfund, hvis man anskuer det som et forhold mellem forskellige vidensregimer. Disse regimer kan ikke sammenlignes ud fra distinktionen god/dårlig, fordi det forudsætter, at der findes en fælles målestok. Nej, disse vidensregimer bidrager med forskellige former for viden og fortolkning af fænomener i samfundet. De udelukker ikke hinanden, men supplerer hinanden" (Qvortrup, 2006:108).

Luhmann behandler derfor medier og religion som specifikke, men sammenlignelige funktionssystemer, der konstant ændrer sig og udvikler sig alene og i samarbejde med hinanden.

Systemernes funktion, kode, program

Hvert enkelt autonome funktionssystem varetager én bestemt funktion i samfundet og er karakteriseret ved, at det opererer og iagttager sig selv og sin omverden ud fra en kode, der kun kan bruges i dette system. Et funktionssystems kode består altid i en skelnen mellem en positiv og en negativ værdi, en binær kode. Det er i kraft af koden, at et funktionssystem udskiller sig fra andre systemer for at koncentrere sig om sin særlige funktion.

På den måde opererer retssystemet mellem ret/uret; det økonomiske system mellem betaling/ikke-betaling; det videnskabelige system mellem sandt/falsk; massemediesystemet mellem information/ikke-information. De binære koder henviser altså til funktionssystemernes forskellige måder at operere på inden for hvert sit domæne – det, der gør, at Luhmann taler om operativt lukkede systemer (Qvortrup, 2000:175). Til hvert funktionssystem er der knyttet et bestemt symbolmedie, som kendetegner dets specifikke kommunikation – i let genkendelige symboler. Eksempelvis er mediet i det økonomiske system ”penge.” I mediesystemet er mediet ”information.” Og i religionssystemet er mediet ”tro” (Lundager, 2009:92).

Samtidig er det koden, der gør det muligt for det enkelte system at åbne sig for sin omverden. Systemets åbenhed kommer til udtryk i systemets programmer, der sørger for kontakten til omverdenen. Programmet indeholder regler for, hvordan kodens binære værdier skal udlægges og gøres gældende. I mediesystemet er nyhedskriterierne programmet eller pejlemærket, der hjælper journalisterne til at afgøre, hvilken information der er relevant at meddele om. I religionssystemet er hellige skrifter programmet, der hjælper præsten til at give verden mening gennem Gud.

Massemedierne som samlingssted

Funktionssystemers forhold til deres omverden er først og fremmest formidlet via medierne, der fungerer som ”samlingssted” for samfundet. Medierne iagttager, hvad der foregår i funktionssystemerne, og de gør deres iagttagelser til meddelel-

ser i form af nyheder, reportager, kommentarer osv. (Luhmann, 1996:39ff).

Mediesystemet skaber derved en fælles hukommelse, et fælles sæt af referencer. På den måde ser det ud som om, at alle andre systemer manipuleres ind i et mediebillede, fordi medierne fungerer som et fælles samlingssted og giver os en fælles hukommelse. Men det skal ikke forstås sådan, at mediesystemet "skaber" verden. Snarere dirigerer det samfundets selviagttagelse. Ud af uendeligt mange muligheder udvælges hændelser til nyheder, og andre vælges fra.

Inden for mediesystemets egne grænser bliver forskellen mellem system og omverden defineret gennem koden information/ikke-information (Luhmann, 1996:28). Systemet opererer først og fremmest med kriterier for, hvad der er information, som er relevant at kommunikere videre til modtagerne.

Religion – at gøre mening mulig

Også religion er et af det hyperkomplekse samfunds mange funktionssystemer og er som sådan leverandør af specialydelser, for eksempel livsfortolkning, forkyndelse og sjælesorg. Så længe der er brug for den funktion, et system bidrager med, kan det ikke fortrænges fra samfundet.

Religionssystemets kode er ifølge Luhmann immanens/transcendens (Götke, 1997:85). Programmet, der gør koden gældende, er religionens hellige, dogmatiske skrifter. For eksempel vil det kristne religionssystem spørge, hvordan man kan fortolke verden (immanens) gennem Gud (transcendens) ved at gå til Bibelen.

Rækkefølgen i religionssystemets kode immanens/transcendens er afgørende for at forstå, hvordan religionssystemet interesserer sig for verden i lyset af det transcendent - det herværende jordiske gennem det hinsidige guddommelige.

"Gennem religion kan man "se" noget i verden, som andre ikke kan få øje på: Som politikerne må skubbe til side, fordi det omfatter det, de aldrig kan få magt over. Som forskerne må se bort fra, fordi det unddrager sig videnskabens sandhedskriterium. Som journalisterne

må tilsidesætte, fordi det udtrykt i tidsdimensionen, tilhører evigheds og ikke øjeblikkets verden og derfor ikke kan måles i nyhedskriterier” (Qvortrup, 2006:116).

Religionssystemet opererer derfor anderledes, når det anskuer verden gennem transcendenten. I modsætning til andre funktionssystemer lægger det ikke vægt på adskillelsen af kodens to dimensioner, men på sammenhængen mellem de to. For religionssystemet er det ikke afgørende, at verden er, som den er. Det afgørende er, hvordan den er i lyset af det transcendent. Det iagttager verden *gennem* transcendenten.

”Den fokuserer ikke på distinktionens forside, verden, men heller ikke på distinktionens bagside, den abstrakte transcendent, men på verden i lyset af det hinsides. Den fokuserer på sammenhængen mellem det ene, verden, og det andet, transcendenten. Den iagttager det ene i forhold til det andet gennem det tredje” (ibid.:118).

For Luhmann er den kortest mulige definition af religion: Mening (Götke, 1997:35). Gennem beskrivelsen af religionssystemets kode er dens funktion givet; religionens funktion er at give verden mening gennem det hinsidige.

Det kommer til udtryk i religiøs kommunikation. I en kristen sammenhæng vil det sige: Aktualisering af Gud (Knudsen, 2005:145). På den måde er det religiøse system ifølge Luhmann altså ét uddifferentieret funktionelt system blandt mange og har som sådan adgang til arenaen for samfundets iagttagelse af sig selv, medierne. Her tilbyder det sin særlige form for kommunikation, der er kendetegnet ved immanens/transcendens for at give verden mening.

Uovervindelig barriere

Kittet, der kobler systemerne sammen, og som gør, at vi kan tale om et sammenhængende samfund til trods for, at det er hyperkomplekst, er ifølge Luhmann strukturelle koblinger.

At to systemer er strukturelt koblede, betyder, at der opstår en forenelighed mellem systemet og dets omverden. Strukturel kobling mellem to autonome systemer betyder ikke, at de pludseligt har noget til fælles i en fælles delmængde, men snarere, at der er tale om et strukturelt sammenfald; at der er tale om, at et tema bliver aktuelt på samme tid i de to systemer.

Funktionssystemer kan altså koble sig strukturelt med hinanden og arbejde sammen, fordi deres strukturer og processer kan sammenlignes og ideelt blive ressourcer for hinanden. De gensidige ressourcer ligger blandt andet i, at religionssystemet leverer mening og storslåede hændelser til medierne, og at mediesystemet omvendt leverer indhold og metode til religionssystemet.

De strukturelle koblinger er mulige gennem kommunikation. Men når det gælder forholdet mellem religions- og mediesystemet, er det en kommunikation, der er vanskelig, fordi den foregår på tværs af systemer, som udlægger deres binære koder forskelligt ved henholdsvis at reflektere over *forskellen* mellem positiv- og negativværdi (mediesystemet) og *sammenhængen* (religionssystemet). Qvortrup og Lundager Knudsen formulerer tesen om trinitarisk kommunikation i religionssystemet, men specifikt i forhold til trinitarisk kristendom med Gud som det transcendent, Jesus som det immanente og Helligånden som det, der medierer mellem dem (Qvortrup, 2006; Qvortrup, 2007; Lundager Knudsen, 2005; Lundager, 2009). Det har som konsekvens, at:

“Journalister vil blive irriteret over, at præster udtrykker sig uklart. Forklaringen er, at der er en uovervindelig barriere mellem mediernes duale kommunikation og den kristne kirkes trinitære kommunikation. Medierne vil hele tiden søge at afgøre, hvad der er tilfældet henholdsvis ikke-tilfældet, mens kirken vil insistere på, at enhver binær forskel kan ses i sin trinitære syntese, altså at der er en instans udenfor, der konditionerer distinktionen mellem, hvad der er tilfældet/ikke-tilfældet” (Qvortrup, 2006:124).

Ifølge Qvortrup er barrieren uovervindelig – kækt sagt, fordi Gud forstyrrer journalisternes rapportering af nyheden, sandheden og det, der kan bevises. Men til trods for, at de to systemer har vanskeligt ved at mødes, må de ifølge systemteorien nødven-

digvis koble an til hinanden – som nævnt dér, hvor et tema bliver aktuelt på samme tid i de to systemer.

Brudflader med analytisk potentiale

Stiller man derfor spørgsmålet ”Har medierne erstattet religionen” til medie- og religionseksperter, der iagttager journalistik om religion gennem en systemteoretisk linse, er svaret nej.

Men at vurdere, hvilken af de to teoretiske tilgange, der kaster det klareste lys på det indbyrdes forhold, må bero på en analyse af den enkelte mediehistorie. Ved i denne artikel at arbejde ud fra en tese om, at de to teoretiske tilgange snarere må supplere hinanden end konkurrere mod hinanden, udvides derfor rækken af analyseredskaber til empirisk at undersøge konstruktion og kommunikation af religion i journalistiske medier.

Ikke desto mindre er brudfladerne tydelige. For det første tager medialiseringsteorien afsæt i religionens indhold og systemteorien i religionens funktion. En af de markante forskelle er her, at journalistikken og medierne i høj grad selv er med til at konstruere, producere og cirkulere religiøse forestillinger for derved at skabe og vedligeholde både individuelle og kollektive forestillinger om det religiøse. Ifølge systemteorien er det religiøse system ét uddifferentieret autonomt system blandt mange, hvis funktion er at gøre mening mulig.

For det andet hævder medialiseringsteorien, at religion tilpasses eller underlægges mediernes logik, mens systemteorien påstår, at religion og medier eksisterer som to parallelle systemer i samfundet med hver sin funktion. Det lægger for det tredje op til et sammenstød på opfattelsen af samfundets sekularisering:

Ifølge medialiseringsteorien går sekularisering og uddifferentiering af samfundssystemer hånd i hånd:

”Samfundets medialisering er på en og samme tid en funktionel uddifferentiering af medierne til en samfundsmæssig institution og en delvis indordning af andre institutioner under mediernes logik (...) Medialiseringen er et element i en samfundsmæssig sekularisering, hvor medierne erstatter religionens tidligere funktion i samfundet” (Hjarvard, 2008: 211-212).

Ifølge systemteorien strider uddifferentieringen af samfundssystemer derimod mod sekulariseringen, da der ikke er tale om en konkurrencesituation mellem systemerne, men om, at samfundet hænger sammen, fordi de forskellige systemer er indbyrdes afhængige af hinandens funktioner og ydelser (Qvortrup, 2007:5).

En eksemplarisk caseanalyse viser, hvordan de to teoretiske tilgange kan supplere hinanden i iagttagelsen af forholdet mellem journalistik og religion, og den begrebsliggør samtidig en række analytiske redskaber til at undersøge kommunikation af religion.

Religion og journalistik kobler sig sammen

Ved at tage udgangspunkt i DR's public service-kontrakt 2011-2014, der er en central grundtekst i undersøgelsen af journalistik om religion, fordi en stor medieinstitution her formulerer en præmis for journalistisk dækning af religion til mange, kan vi gennem systemteorien se, hvordan religionssystemet og mediesystemet knytter an til hinanden, selvom de har vanskelige forhold.

"DR skal lægge særlig vægt på sin rolle som initiativtager til og formidler af dansk kunst og kultur og den danske kulturarv, herunder den kristne kulturarv. Dette indbefatter dækning af morgenandagt og kristne højtider" (DR's public service-kontrakt 2011-2014. Sidste sætning er indsat som note).

Det var den første public service-kontrakt, der forpligter DR til at formidle den kristne kulturarv. Formuleringen er gentaget i den seneste public service-kontrakt 2015-2018, men noten om "dækning af morgenandagt og kristne højtider" er skrevet ud.

Da DR's public service-kontrakt 2011-2014 blev indgået med Kulturministeriet, gav det anledning til debat. "Danmarks Radio er nu officielt kristen," lød for eksempel en avisrubrik, og inde i artiklen går kritiske kilder til angreb på kontrakten, fordi "det er en måde at tage os alle sammen som gidsler på i et nationalistisk kristent projekt."

Kritikken går på lige dele undren og forargelse over, at DR giver plads til kristen forkyndelse – altså at den trinitære kom-

munikation tilsyneladende får frit løb i forkyndelse. Det er uden tvivl det forhold, at det religiøse system ikke umiddelbart møder modstand fra mediesystemet, der giver anledning til krasse kommentarer og konfliktfyldte overskrifter. For skal DR nu til at missionere eller hvad?

Ganske vist ser det her ud som om, at mediesystemet viger til fordel for det religiøse system, og at folkekirken – hvad enten det er som en del af et funktionssystem eller som institution – får en medieplatform stillet til rådighed for forkyndelse. Men ikke ifølge systemteorien. For operativt lukkede systemer knytter altid an til hinanden og fungerer i samspil gennem strukturelle koblinger. Det betyder med andre ord, at man ikke kan påstå, at et system overtager eller dominerer et andet. Man kan i stedet undersøge deres indbyrdes tilknytningsforhold.

Her er det en politisk anbefaling til at formidle den kristne kulturarv, herunder morgenandagt, transmissioner fra søndagsgudstjenesten eller andre "danske kirkelige højtidere." Den kristne kulturarv er derfor en kompleks størrelse, som snarere handler om dansk identitet og danskhedens rødder end om religion i betydningen tro og Gud. På den måde skabes der et rum for at sætte danske værdier i tale, samtidig med at det kan foregå på religiøse præmisser.

Derfor kunne det ifølge kritikerne stadig godt se ud som om, at DR's public service-forpligtelse har opløst både mediesystemets kode information/ikke-information samt systemets programmer ved at overlade forkyndelsen til sendefladen.

Men sådan fungerer operativt lukkede systemer ikke. Mediesystemet – her DR – vil til enhver tid beholde sin kode, sin funktion, sine programmer og sit symbolmedie. Via tematiseringen i den strukturelle kobling knytter mediesystemet an til det religiøse system som leverandør af indhold, der motiverer koden information/ikke-information. Systemet vil altid operere og iagttage sin omverden ud fra kriterier for, hvad der er information, som er relevant at kommunikere videre til modtagerne – reelt om det har relevant nyheds- eller underholdningsværdi.

At det ligner, at "Danmarks Radio er nu officielt kristen," er dermed ikke en mulighed ud fra en systemteoretisk betragtning. Funktionssystemerne tørner hele tiden sammen, påvirker hinanden, modificerer hinanden og forsøger at dominere hinanden.

Men ved at de lukkede funktionssystemer eksisterer parallelt, er der ikke tale om, at det ene underlægger sig det andet, og deres funktioner og processer kan iagttages og analyseres på ligeværdige præmisser.

Autoritet og transformationer

Medialiseringsteoriens styrke er, at den forstår journalistikens og mediernes påvirkning af samfundet som en overordnet metaproces, samtidig med at den insisterer på empiriske analyser. På makroniveau må kirken og andre trossamfund forholde sig til den dagsorden, som journalisterne sætter. Selv den rene forkyndelse for eksempel på DR Kirken er tilrettelagt, så den foregår på en medieegnet måde, fordi moderne medier "(...) ikke forkynder religion, men forbruger religion for at tilfredsstille deres publikum" (Hjarvard, 2008:212). Medierne og journalistikken er dermed med til at synliggøre religion og tro i samfundet, men selvom der her er henvisning til specifik kristen kulturarv, vil journalisterne insistere på den som et element i en institutionel ramme til at udvikle, udfordre og transformere religion og religiøse udtryk.

"The important point is that when media become a prominent source of information and experiences about religious issues, the various logics of the media influence the ways religion is represented and condition the ways in which authority to speak about these issues is constructed" (Hjarvard, 2016:7).

Et glimt af et empirisk aspekt giver Lisbeth Brocelius Meléndez, der er journalist og vært på P1-programmet "Religionsrapport." Programmet lægger et rent snit omkring journalistik og religion ved at være "(...) et journalistisk magasin, der går i dybden med tendenser og nyheder fra den religiøse verden (...). I et interview forklarer hun blandt andet:

Oplever du, at der er forskel på at formidle religionsstof og kulturstof eller nyheder?

"Min journalistiske metode til at lave historierne er den samme – uanset emnet. Men når det handler om religion og tro, træder

vi ind i et rum, hvor vi spørger til noget, der ikke er bevis for. Man er nødt til at anerkende den præmis, at vi taler ud fra en tro eller en overbevisning. Vi kan ikke dokumentere det metafysiske, men vi kan heller ikke starte forfra hver eneste gang og spørge: "Hvordan ved du, at det er rigtigt?" På den anden side; hvis en kilde – for eksempel midt i en direkte udsendelse – taler meget stærkt om sin overbevisning, som var det en absolut sandhed, så vil jeg påpege, at det er interviewpersonens egen opfattelse eller tro. Det er en balance, og jeg har nok over tid fået en ret klar fornemmelse for, hvordan den fastholdes, så vi sikrer en troværdig journalistisk dækning – hvilket selvfølgelig er lige så vigtigt for mig, som det er for journalister, der beskæftiger sig med mere håndgribelige emner" (Mogensen, 2017).

Citat og beskrivelse af programmets formål viser medialisering i praksis, ved at de overordnede institutionelle rammer bestemmer, at religion konstrueres og kommunikeres så tæt på den religiøse verden som muligt. Samtidig er det "en troværdig journalistisk dækning", der sikrer journalistens autoritet og dermed også, hvordan religion og tro får udtryk. Den specifikke handling ("direkte udsendelse"), fornemmelsen for det journalistiske ideal opbygget "over tid" og de strukturelle rammer udgør et prisme, der reflekterer medialiseringprocesserne omkring social og kulturel transformation. Religion i et medialiseringsperspektiv vil alene være formet efter mediernes logik, og på den måde etableres nye strukturer, handleformer og religionsopfattelser i takt med, at religionens indhold og religiøse forestillinger ændrer karakter.

Kølig afrapportering eller religion indefra

Vi kan ikke kvantitativt måle, hvordan journalistik og medier med deres enorme indflydelse konstruerer og påvirker mediemodtagernes religionsopfattelse. Men ved at sætte forskellige teorier i spil og bruge dem til fremadrettet at analysere konkrete journalistiske historier får vi redskaber til at overveje, hvordan religion konstrueres, hvilke udtryk religion får i journalistiske medier, og hvordan de påvirker modtagerne.

Derfor vil jeg argumentere for, at de to teoretiske tilgange fungerer optimalt sammen i et spektrum eller kontinuum, hvor de supplerer hinanden – ikke på trods af – men i kraft af deres brudflader. Ved at sætte dem i samspil får vi i empiriske undersøgelser af journalistik om religion en række redskaber inden for spektret, der både rækker ind over journalistens dækning af religionens substans og religionens funktion; hvor samfundets sekularisering fungerer som bagtæppe for gensidig udveksling af funktion og ydelser mellem religion og journalistiske medier; og hvor journalisterne kontinuerligt kommunikerer traditionel og medialiseret religion, fordi religion både kan iagttages som et meningsskabende vidensregime og som en dynamisk størrelse, der produceres og udvikles i samspil med sine omgivelser – herunder journalistik og medier.

Når nyhedshistorier brager løs, eksempelvis om sognepræsten, der ikke tror på genopstandelsen og det evige liv, spørger kritikere ofte, om journalisterne ved nok om religion og religiøse institutioner til at dække emnet andet end negativt og konfliktende. På den anden side spørges der til, om der overhovedet skal være noget tilbage af den dogmatiske religion i medierne – om det ikke altid blot bør være kølig afrapportering efter objektive kriterier. Ved at etablere et dobbelt teoretisk perspektiv på empiriske undersøgelser af journalisters konstruktion og kommunikation af religion får vi redskaber til fremadrettet at formulere kvalificerede svar.

Og Michael Wakelin, forhenværende chef for BBC's Religion and Ethics, giver her et svar på, hvorfor han mener, det er vigtigt, at journalister tør favne det religiøse stof:

"I'm afraid the media do tend to treat religion as a problem, and only as a problem. In some ways, it is like only covering football from the point of view of hooliganism and never actually showing the game being played. The media don't like to show the vibrancy, fun, colour, pageantry, enthusiasm and dedication of religious practice because I think they are rather frightened of it. It is easier to keep it at arm's length, as something a bit odd done by slightly unhinged people and outside the mainstream. Consequently, what you don't get with much media coverage, particularly in the press, is any understanding of why so many people are genuinely excited

about religion (...). So, I'd like to see more media coverage that isn't afraid to show how and why religion still plays a huge part in many people's lives" (Bailey, 2010:89).

REFERENCER

- Arnsberg, Camilla Jørnels (16.03.2015). "Medier skaber usandt billede af folkekirken". Kristeligt Dagblad.
- Bailey, Michael (2010). "Media, religion and culture: An interview with Michael Wakelin". *Journal of Media Practice*, vol. 11, no. 2, pp. 185-189.
- DR's public service-kontrakt for 2011-2014*, Kulturministeriet.
- DR's public service-kontrakt for 2015-2018*, Kulturministeriet.
- Døving, Cora Alexa og Kraft, Siv Ellen (2013). *Religion i pressen*. Universitetsforlaget.
- Götke, Povl (1997). *Niklas Luhmann*. Forlaget ANIS, København.
- Eide, Martin (2011). *Hva er journalistikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hepp, Andreas (2009). "Differentiation. Mediatization and Cultural Change." I K. Lundby (Ed.) *Mediatization. Concept, Changes, Consequences*. New York: Peter Lang, pp. 139-157.
- Hepp, Andreas (2013). *Cultures of Mediatization*. Polity.
- Hepp, Andreas og Hjarvard, Stig og Lundby, Knut (2010). "Mediatization – Empirical Perspectives: Introduction to a Special Issue". *Communications* 35(3), pp. 223-228.
- Hjarvard, Stig (2008). *En verden af medier. Medialiseringen af politik, sprog, religion og leg*. Samfundslitteratur.
- Hjarvard, Stig (2016). "Mediatization and the changing authority of religion". *Media, Culture & Society*, 38(1), pp. 8-17.
- Kammer, Aske (2013). "The mediatization of journalism". *MedieKultur*, 54, pp. 141-158.
- Knudsen, Inger Lundager (2005). *Trinitarisk kommunikation. Folkekirke og teologi i mediesamfundet systemteoretisk belyst*. Ph.d.-afhandling, Det Teologiske Fakultet, Aarhus Universitet.
- Luhmann, Niklas (1996). *Massemediernes realitet*. Hans Reitzels Forlag, København.
- Lundager, Inger (2009). *Religiøs og teologisk kommunikation*. Forlaget ANIS.
- "Medierne, præsterne og religionen," *Mennesker og Medier*, P1, 22.04.2011.
- Mogensen, Anna (2017). *En god historie om religion. Religion i journali-*

stiske medier. Gyldendal Uddannelse (udkommer efterår 2016).

Qvortrup, Lars (2007). "Religionens genkomst. Niklas Luhmanns religionsteori". *Religionsvidenskabeligt Tidsskrift*, Afdeling for Religionsvidenskab, Aarhus Universitet, pp. 3-28.

Qvortrup, Lars (2006). "Kirke, medier og offentlighed," Schørring, Jens Holger & Bak, Jens Torkild (eds.), *Udfordringer til Folkekirken*. Forlaget ANIS, pp. 91-130.

Qvortrup, Lars (2000). *Det hyperkomplekse samfund. 14 fortællinger om informationssamfundet*. Gyldendal.

Rasmussen, Anita og Sørensen, Rasmus Bo (08.02.2011). "Danmarks Radio er nu officielt kristen". Dagbladet Information.

Rasmussen, Terje (2003). *Luhmann. Kommunikation, medier, samfund*. Fakkbokforlaget Bergen.

FORFATTER

Anna Mogensen

Cand.mag., Aarhus Universitet, Master i Cross Media Communication,
Københavns Universitet

Email: journalist@annamogensen.dk

ENGLISH ABSTRACT

Observations of journalism on religion

BY ANNA MOGENSEN

The aim of this article is to identify an analytical method of observing journalism on religion. The article presents two theories and their mutual interplay's potential of conceptualizing and analysing religion in the press. Mediatization theory serves as a frame for investigating how religion is adapted to media logic and, consequently, institutionalized religion losing influence to individualized and consumer-orientated religiousness. Niklas Luhmann's systems theory offers tools for observing religion, media and journalism existing as parallel systems in society. Here, at best, the systems of religion and media serve as each other's resources. Investigating the public service obligation of DR to communicate the Christian cultural heritage by applying the two theoretical frameworks, I argue in favour of a nuanced analytical method of observing the construction of journalism on religion. In future fields of research, it can serve as a prism for discussions of the media receivers' perception of religion.